

KRITIKA ALI KAJ DRUGEGA?

Anatemo nad sodobno literarno kritiko je v *Perspektivah* prvi izrekel T. Kermauner, ko jo je zadržal »popolnoma v mejah Vidmarjeve, Koblarjeve in Kalanove kritike«, drugi sodelavec *Perspektiv* V. Klabus pa jo je (z redkimi izjemami) proglasil kar za »zakonito naslednico Cankarjevih kritikov — Lenardov, Merharjev in Kobalov«. S tem je ali demantiral Kermaunerjevo trditev ali pa jo samo dopolnil v smislu, da je tudi Vidmarjeva, Koblarjeva in Kalanova Kritika *eo ipso* naslednica obskurnih Cankarjevih zoprnikov. Naj bo tako ali drugače, *Perspektive* bodo že ugotovile, s kom je pravzaprav sodobna kritika v žlahti, in svoj sklep pravočasno in nepreklicno sporočile slovenski javnosti; pričujoča glosa bi hotela samo dopolniti sedanje kritične razglede po kritiki in jim dodati še eno varianto sodobne kritične prakse.

Ta kritika suvereno presega sebe in literarno delo, se zaveda lastne neresničnosti, ne dojema umetnine v njenih posameznih elementih, se pogloblja v njeno notranjo resničnost in neresničnost in pri tem pogumno prezira varljivo estetsko strukturo dela (vse po Klabusovem manifestu). Ta kritika torej programsko že vnaprej izključuje normalen ustvarjalni odnos med umetnikom in kritikom, med umetnikovo resnično izpovedjo in kritikovo resnično osebnostjo, odnos, ki naj bi temeljil na dolžnem medsebojnem spoštovanju in upoštevanju lastnega spoznanja in svobodne izpovednosti. Tej kritiki je tuje obvezno vživljanje v umetnino in vrednotenje njene, iz življenjskega spoznanja porojene pomembne ali nepomembne človečnosti. Poleg tega ta kritika obvezno in načelno odlaga v drugi, tretji ali noben plan estetske normative. Namesto da bi temeljila na podrobni in dialektično vsestranski analizi umetniškega dela, se kritika, ki jo oznanja V. Klabus, suvereno približa umetnini z že vnaprej zastavljenimi in pripravljenimi, točno definiranimi ideološkimi zahtevami, ki pa niso nastale niti v umetnikovi niti v kritikovi resničnosti, torej tudi ne v življenjski resničnosti. Če delo tem zahtevam, ne oziraje se na njegovo estetsko strukturo, pritrdilno odgovarja, je brez ugovorov, z emfatičnimi in v bistvu globoko nekritičnimi superlativi sprejeto v blaženstvo »uresničenih«; drugo delo, ki je morda zlorabilo svojo ustvarjalno svobodo in razodelo svoja spoznanja, ki ne ustrezajo ideološki natezalnici, pa je ne glede na svojo izvirnost in izpovedno pomembnost in seveda tudi ne glede na varljivo estetsko lupino brez pridržka prekleto in zavrženo. Zgodi pa se celo to, da ta kritika, ki seveda nima nič opraviti s fragmentarnimi konstrukcijami, osebnim podtikanjem ali konformizmom, potem ko je presegla umetniško delo, samovoljno odloča, kaj mora biti v tem in kaj v drugem umotvoru; nekaterim zato bistvene sestavine dodaja, drugim odvzema, ne oziraje se kajpak na pisateljevo ime, in se seveda tako resnično ustvarjalno uresničuje.

V praksi je dal klasičen zgled takšne kritike že pred leti sam V. Klabus, ko je dokazal notranjo neresničnost Vipotnikove lirike, najdemo pa jo na gosto posejano v vseh številkah *Perspektiv*; v okvir te kritike sodi žal nedokončana Kermaunerjeva filozofska adaptacija Zajčeve lirike, sodijo Klabusove ocene lanske knjižne produkcije in sodi seveda tudi Božičeva trditev o »nedvoumni vsebinski istovetnosti in istovetnosti družbeno zgodovinskih dimenzij« sentimentalnega humanista Temnikarja in belogardistov.

Seveda ostane vprašanje, če je po vsem tem takšno kritično prakso sploh še mogoče imenovati kritiko. Morda vendarle bistveno presega tudi svojo res-

ničnost in postaja verništvo. In če bi hotela tudi ta glosa poiskati vzornike podobne verniško dogmatske kritične metode v slovenski kulturni zgodovini, bi jih prav lahko našla ne le v naši starejši, ampak tudi v naši zelo bližnji preteklosti. In človek bi resnično verjel, da smo Slovenci organsko podvrženi dogmatški miselnosti: vsa naša kulturna zgodovina se je otepa, toda komaj preženemo eno dogmo, se liki ošpice pojavi nova.

M. M.

NOVI RED

Zdi se, da bodo nastopili novi časi za slovensko kritiko in da se obetajo v njej revolucionarni premiki: Vital Klabus je naslovil recenzentom dramatični poziv,* naj takoj »presežejo same sebe« in »se zavejo lastne neresničnosti«, če hočejo »kritično dejanje« vzdigniti »na raven splošne pomembnosti«. Torej vse, kar jih usodno veže na zemeljski prostor, je nepotrebno breme, povzpeti se je treba v visoke sfere neodvisnega imaginarnega duha, zakaj najhujša pregreha za kritika je, če lahko zasledimo v oceni njegov življenjski nazor, njegovo duhovno usmerjenost in etično zavzetost. Tak kritik namreč »nujno po neogibni logiki praznine pade v močvare pripombarstva, brezobličnega kritikastrstva in osebne pa tudi širše pristranosti«. »Logika praznine« je očitno huda stvar, zato velja hitro prekiniti z dosedanjo tradicijo.

V skladu s temi preosnovami se seveda tudi kritikovo opravilo bistveno spremeni. Razčlemba estetske strukture ni več važna, saj je »varljiva«, pomembno je samo to, kar je v literarnem delu bistveno, se pravi, njegovo idejno jedro, ki z estetsko strukturo dela ni več v nobeni organični zvezi. Poprej so stari esteti v svojih kritikah razčlenjevali estetsko strukturo dela, hkrati pa tudi jasno opredelili avtorjev intimni idejni svet in pretehtali njegovo moralno vrednost, pa najsi so že to izrecno poudarjali ali ne, zdaj je ta notranja vzročna vez dokončno pretrgana in stara zakonitost razveljavljena.

Vendar nam Klabus prav na tem mestu znova dokaže, da ni pristaš togih načel, saj se njegov duh svobodno spreletava nad nevarnimi teoretskimi čermi: estetska struktura se mu mimogrede sprelevi v »estetsko lupino« in že se zdi, da je ta izraz le svojevrstna oznaka za formalno uglajenost, ki si jo konec koncev res lahko vsak pisatelj brez posebnega truda in z nekaj spretnosti prisvoji, tedaj pa se pokaže, da je ta »estetska lupina« tudi sicer zelo nenavadna, saj ima to posebnost, da je hkrati tudi estetska struktura in da nenadoma tudi ni brez vrednosti, če je v zvezi s pomembno resnico v vsebini in ideji. To so, kot je videti, dragoceni dialektični obrati, zanesljiv razpoznavni znak za novo kritično metodo, ki »presega samo sebe« in zato »doseže neogibni stik z resničnimi osnovnimi perspektivami dela«.

Klabus vseskozi budno opozarja na nevarnost tistih kritikov, ki si dovoljujejo graditi estetske sodbe na podlagi osebnega okusa in osebnih občutkov. Njegovo moralno ogorčenje in načelna razgretost sta bržčas še toliko hujša zaradi tega, ker je očitno pod vplivom tradicije zagrešil v svojem članku majhno zasebno digresijo, ko je zaupno obvestil javnost, kateri avtorji so mu posebno in kateri mu niso tako posebno pri srcu. Klabusova

* Vital Klabus, Slovenska književnost 1961. — *Perspektive* 1962, št. 16, str. 677.